

ความสัมพันธ์ของศิลปกรรมวัดราษฎร์กับชุมชนในเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย

Relationship between Artistic Motif of Private Temples and Communities
in Pom Prap Sattru Phai District

พรรณภัทร เพ็ชรอุไร¹

Pannapat Phet-ourai

Received: July 23, 2022

Revised: August 20, 2022

Accepted: August 24, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศิลปกรรมวัดราษฎร์ที่ได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อของชุมชนในเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาใน 2 ด้าน คือ ด้านองค์ประกอบของศิลปกรรมภายในวัด รวมไปถึงประวัติความเป็นมาของวัด และในด้านของชุมชน ศึกษาวัฒนธรรม คติ ความเชื่อของชุมชน ที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบศิลปกรรมภายในวัด โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร ประกอบไปด้วย เอกสารทางประวัติศาสตร์ หนังสือ และผลงานวิชาการ ร่วมกับการสำรวจข้อมูลภาคสนามในพื้นที่จริง จากนั้นเชื่อมโยงข้อมูลเพื่อวิเคราะห์หาคติ ความเชื่อของชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบของศิลปกรรมในวัดราษฎร์ โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นวัดราษฎร์ ในเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย จำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดพระพิเรนทร์ วัดสิตาราม วัดคณิกาผล และวัดสุนทรธรรมทาน ทั้งหมดเป็นวัดสังกัดคณะสงฆ์มหานิกายที่มีประวัติค่อนข้างยาวนาน และเป็นศูนย์กลางของชาวบ้าน โดยรอบมาโดยตลอด ผลการวิจัย พบว่า ศิลปกรรมส่วนใหญ่ภายในวัดนั้นได้รับการปรับปรุงมาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่ปรากฏศิลปกรรมที่สะท้อนคติ ความเชื่อ ของชุมชนรอบวัดที่นอกเหนือไปจากพุทธมหายานิกายออกมา แบ่งเป็นศิลปกรรมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองศรัทธาทางศาสนา อาทิ ศาสนาพุทธนิกายมหายาน ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศิลปกรรมอื่น ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์หรือระลึกถึงบุคคลสำคัญของวัด ที่เวลาต่อมาได้กลายมาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดไป ซึ่งศิลปกรรมจากความเชื่อของชุมชนเหล่านี้ทำให้วัดราษฎร์นั้นมีความน่าสนใจและแตกต่างไปจากวัดหลวง เพราะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เหล่านี้สามารถเพิ่มขึ้นมาได้ตามศรัทธาของชาวบ้าน และได้กลายมาเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือที่ดึงดูดให้คนเข้าวัดมากขึ้น

¹ มหาวิทยาลัยศิลปากร; Silpakorn University

Corresponding author, e-mail: Phetourai_p@silpakorn.edu, Tel. 081-7756280

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ของศิลปกรรม, ชุมชน, วัดราชบุรี

Abstract

The purpose of this research article aimed to study the artistic motif of temples influenced by the beliefs of the communities in Pom Prap Sattru Phai district, Bangkok. The study was conducted in 2 aspects, namely, the element of artistic motif in the temples including the history of the temples and in terms of communities, there were the studies of the relationship between cultures and beliefs of the communities and artistic motif styles within the temples. This was a qualitative research by gathering information from documents consisting of historical documents, books and academic works together with field surveys in real areas, then linking the data to analyze the beliefs of the communities that correlate with artistic motif styles in the temples with the target group being Private Temples In Pom Prap Sattru Phai district consisting of 4 temples, namely Wat Prapiren, Wat Sitaram, Wat Khanikaphon and Wat Sunthon Thammathan. All of them were temples belonging to the Mahanikaya Sangha with a long history and had always been the center of the surrounding villagers. It was found that most of the artistic motif within the temple had been continuously improved but also displayed artistic motif that reflected the beliefs of the communities around the temples in addition to Maha Nikaya Buddhism. It was divided into artistic motif that were created in response to religious faith, such as Mahayana Buddhism, Brahmanism, Hinduism. And other artistic motif that were created to symbolize or commemorate important people of the temples that later became the sacred object of the temples. The artistic motif from the beliefs of these communities made Private Temples interesting and different from Royal Temples because these sacred things can be increased according to the faith of the villagers and had become another tool that attracted more people to the temples.

Keywords: Relationship of Artistic Motif, Community, Private Temple

บทนำ

วัด เป็นศาสนสถานสำคัญทางพุทธศาสนา ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ได้ให้ความหมายวัดไว้ว่าเป็นสถานที่ทางศาสนา โดยปกติมีโบสถ์ วิหาร และที่อยู่ของสงฆ์หรือนักบวชเป็นต้น แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวัดและพระภิกษุเป็นหลัก แต่ในส่วน

ของฆราวาสเองก็มีส่วนสำคัญต่อพุทธศาสนาอย่างขาดไม่ได้เช่นกัน เพราะในพระภิกษุนั้นย่อมไม่สามารถหาเลี้ยงชีพได้ด้วยตนเอง การคงอยู่ได้ของพุทธศาสนานั้นจึงจะต้องอาศัยศรัทธาของชาวบ้านที่จะเข้ามาช่วยจุนเจืออีกทางด้วย (เอดเวิร์ด คอนซ์, 2552) ทำให้วัดและชาวบ้านนั้นแยกออกจากกันไม่ได้ วัดที่ถูกสร้างขึ้นเป็นที่พำนักของพระภิกษุและใช้ประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ ได้กลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับสังคมไทยในสมัยก่อนที่พุทธศาสนาได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต วัดนอกจากการเป็นสถานที่เผยแผร์หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนแล้ว วัดยังเอื้อประโยชน์ต่อชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านนำบุตรหลานมาฝากฝังให้ได้ศึกษาเล่าเรียน เป็นสถานที่พึ่งพิงของผู้ยากไร้ เป็นที่พึ่งสุดท้ายยามเมื่อตายแล้วนำอัฐิมาฝากไว้กับวัด จนเรียกได้ว่าวัดนั้นมีบทบาทกับผู้คนแทบจะตลอดชีวิต และเมื่อไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใดจึงมีการสร้างวัดเอาไว้เพื่อเป็นเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนนั้น จนมีคำกล่าวที่ว่าที่ใดมีวัด ที่นั่นมีชุมชน ส่งผลให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมและวิทยาการต่าง ๆ เอาไว้โดยเฉพาะในด้านศิลปกรรม เพราะการก่อสร้างวัดนั้นเป็นการรวมผลงานศิลปะชั้นเยี่ยมเข้าไว้ด้วยกัน ทุกสิ่งภายในวัดนั้นเกิดล้วนสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความศรัทธาในศาสนา ซึ่งองค์ประกอบของสิ่งก่อสร้างภายในวัด รวมไปถึงจิตรกรรมและประติมากรรมที่ใช้ประดับตกแต่งแม้จะดูเหมือนมีลักษณะรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน แต่ที่จริงแล้วในรายละเอียดปลีกย่อยของศิลปกรรมเหล่านั้นจะแตกต่างกันไปตามสภาพสังคม ยุคสมัยผู้สร้าง ช่างฝีมือ และอิทธิพลทางศิลปะอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับวัดราษฎร์ วัดที่ถูกสร้างและทำนุบำรุงโดยประชาชนทั่วไป ที่วัดและชุมชนนั้นมีลักษณะใกล้ชิดกันมาก ด้วยความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ รูปแบบศิลปกรรมภายในวัดจึงสะท้อนถึงคติ ความเชื่อ สภาพสังคม ของผู้คนในชุมชนผ่านรูปแบบศิลปกรรมออกมาได้ในทางใดทางหนึ่ง

การสร้างวัดราษฎร์นั้นปรากฏอยู่แทบทุกพื้นที่ในประเทศ รวมไปถึงในเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ที่เป็นเขตอนุรักษเมืองเก่า และเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นนอก ที่ตั้งของชุมชนสำคัญทางประวัติศาสตร์หลากหลายชุมชน (ราชกิจจานุเบกษา, 2542) ดังที่กล่าวมาข้างต้นเมื่อมีแหล่งชุมชนเกิดขึ้นก็มักจะมีการสร้างวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนตามมา ทำให้เขตป้อมปราบศัตรูพ่ายนั้นมีวัดเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งวัดราษฎร์หรือวัดที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านนั้น รูปแบบของศิลปกรรมภายในวัดจึงอาจมีบางส่วนที่สะท้อนถึง คติความเชื่อ สภาพสังคม และวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนออกมา ในการศึกษาครั้งนี้มีกลุ่มเป้าหมายที่ทำการศึกษารวม 4 วัด ได้แก่ วัดพระพิเรนทร์ วัดสิริธาราม วัดคณิกาผล และวัดสุนทรธรรมทาน ซึ่งทั้งหมดเป็นวัดราษฎร์สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายที่มีประวัติค่อนข้างจะยาวนาน และเป็นศูนย์กลางของชาวบ้านโดยรอบมาโดยตลอด การศึกษาวิจัยจะศึกษาใน 2 ด้าน คือ ด้านศิลปกรรมของวัด ประวัติของวัด ยุคสมัย ปัจจัยต่าง ๆ ที่กำหนดรูปแบบการสร้างศิลปกรรมของวัด โดยมุ่งเน้นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเป็นหลัก และด้านของชุมชน สภาพสังคม วัฒนธรรม คติความเชื่อต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับรูปแบบศิลปกรรมภายในวัด

จากนั้นจะเชื่อมโยงข้อมูลทั้งสองส่วนเข้าด้วยกันเพื่อหาผลสรุปความสัมพันธ์ของศิลปกรรมภายในวัดราษฎร์และชุมชนในเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติ รูปแบบ และองค์ประกอบของศิลปกรรมในวัดราษฎร์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
2. เพื่อศึกษาคติ ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชุมชนในเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบของศิลปกรรมในวัดราษฎร์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบ่งวิธีการศึกษาออกเป็น

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 1.1 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร จากหนังสือ เอกสารวิชาการ เอกสารทางประวัติศาสตร์ งานวิจัยต่าง ๆ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ด้าน คือ
 - 1.1.1 ด้านศิลปกรรมของวัด ประกอบไปด้วย ประวัติการสร้าง เนื้อหา รูปแบบ อายุ ยุคสมัย ปัจจัยที่กำหนดการสร้าง และผู้สร้าง
 - 1.1.2 ด้านชุมชน ประกอบไปด้วย ความเป็นมา สภาพสังคม วัฒนธรรม ความสัมพันธ์กับวัดในด้านต่าง ๆ
 - 1.2 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากการลงพื้นที่วัดและชุมชนรอบวัด
 - 1.3 เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยศึกษาข้อมูลที่รวบรวมมาได้มาตั้งประเด็นต่าง ๆ ที่จะเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และผู้ทรงคุณวุฒิ
2. ทำการจัดระเบียบและประเมินค่าข้อมูล โดยจำแนกข้อมูลออกเป็นประเด็นต่าง ๆ เพื่อทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบศิลปกรรมภายในวัดและชุมชน
3. วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการเชื่อมโยงรูปแบบศิลปกรรมกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยอ้างอิงจากเอกสารหลักฐานที่เป็นที่ยอมรับ
4. สรุปผลการศึกษา และนำเสนอผลการศึกษา

สรุปผลการวิจัย

พื้นที่ของเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายนั้นอยู่นอกกำแพงพระนครทางทิศตะวันตก ตั้งแต่อดีตมาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นพื้นที่ละแวกนี้มีลักษณะเป็นท้องทุ่งและสวน มีบ้านเรือนตั้งอยู่น้อยมาก และอยู่ห่างออกมาจากศูนย์กลางความเจริญของเกาะรัตนโกสินทร์ ทำให้สถานที่ต่าง ๆ รวมไปถึงศาสนสถานอาจจะไม่มีความสำคัญไม่เท่าในเขตชั้นใน จนเมื่อมีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมเพื่อขยายพระนคร ทำให้ความเจริญเข้ามาสู่นิคมนี้ตามลำดับ ผู้คนจึงได้เข้ามาตั้งถิ่น

ฐานเพิ่มมากขึ้นทั้งชาวไทยและชาวจีน โดยจะอาศัยอยู่ริมคลองเป็นหลัก และมีการสร้างวัดเพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และต่อมาได้กลายมาเป็นศูนย์กลางของชุมชนในที่สุด

1. ประวัติ รูปแบบ และองค์ประกอบของศิลปกรรมในวัดราษฎร์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย พบว่า วัดราษฎร์ในเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายมีความสำคัญที่ตำแหน่งที่ตั้งและประวัติศาสตร์ของวัดนั้นมีความสัมพันธ์กับการตั้งหลักแหล่งและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้ โดยในการศึกษาครั้งนี้เลือกศึกษาวัดที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ ผู้สร้าง และลักษณะที่แตกต่างกันออกไปโดยแต่ละวัดที่ศึกษานั้นประกอบไปด้วย

วัดพระพิเรนทร์

วัดพระพิเรนทร์ ตั้งอยู่บนถนนวรจักร แขวงบ้านบาตร วัดพระพิเรนทร์นั้นเป็นวัดโบราณ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายหรือราวปี พ.ศ.2300 (กองพุทธศาสนสถาน, 2525) แต่เนื่องด้วยวัดพระพิเรนทร์ถูกสร้างมาแต่ก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ จึงไม่ปรากฏเรื่องราวบันทึกไว้มากทำให้ไม่สามารถสืบหาความเป็นมาในการสร้างวัดแต่แรกเริ่มได้ ที่พอจะสืบย้อนลงไปได้ถึงเพียงสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งเป็นยุคสมัยที่มีการสร้างและบูรณะวัดเป็นจำนวนมาก วัดพระพิเรนทร์เป็นอีกหนึ่งในวัดที่ได้รับการบูรณะในสมัยนั้น โดยพระพิเรนทรเทพบดีศรีสมุห หรือชื่อเดิมคือ ขำ ณ ราชสีมา ข้าราชการตำแหน่งเจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ขวา ผู้ซึ่งมีจิตศรัทธาในพุทธศาสนาได้ทำมาการบูรณะปฏิสังขรณ์วัด และได้มีการขนานนามวัดนี้ซึ่งแต่เดิมไม่มีชื่อว่า วัดชำเขมการาม ก่อนจะเปลี่ยนเป็นวัดชำโคราชในปี พ.ศ. 2411 (สมเด็จพระยามหาราชานุภาพ, 2514) เป็นการบอกให้รู้อย่างชัดเจนถึงผู้บูรณปฏิสังขรณ์และใช้มาถึง พ.ศ.2430 ต่อมาจึงเปลี่ยนนามวัดตามนามบรรดาศักดิ์ของผู้สร้างว่าวัดพระพิเรนทร์ และใช้สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้วัดพระพิเรนทร์จะเป็นวัดโบราณ แต่ศิลปกรรมภายในวัดพระพิเรนทร์นั้นโดยส่วนมากแล้วถูกบูรณะให้มีสภาพสมบูรณ์สวยงามทั้งสิ้น

วัดสิตาราม

วัดสิตาราม ตั้งอยู่บนถนนดำรงรักษ์ แขวงคลองมหานาค จากรายงานของกรมการศาสนาระบุว่า วัดสิตารามสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นราวปี พ.ศ. 2340 โดยมีเจ้ากรมยี่ม ได้ชักชวนชาวจีนที่อาศัยเลี้ยวหมุขายอยู่ละแวกนั้นมาร่วมกันสร้างวัดขึ้นในตอนแรกนั้นจึงมีการขนานนามวัดนี้ว่า วัดคอกหมู ต่อมาพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้าทรงเสนอให้เปลี่ยนนามวัดเป็นวัดสิตาราม โดยมีพระราชประสงค์ให้มีชื่อของผู้สร้างปรากฏอยู่ด้วย จึงนำศัพท์จากภาษาบาลีที่มีความหมายตรงกับคำว่า ยี่ม ซึ่งก็คือ สิต นำมาสนธิกับคำว่า อาราม จึงเป็นชื่อวัดที่ว่า สิตาราม มีความหมายว่าวัดของเจ้ากรมยี่ม หรือเจ้ากรมยี่มเป็นผู้สร้าง (คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี, 2525) วัดสิตารามนั้นถูกจัดเป็นโบราณสถานขึ้นทะเบียนแล้ว ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม112 ตอน 59ง ประกาศ ณ วันที่ 25 กรกฎาคม 2538 กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนอุโบสถและวิหารเป็นโบราณสถาน ทำให้ลักษณะของศิลปกรรมของอาคารทั้งสองหลังไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

วัดคณิกาผล

วัดคณิกาผล ตั้งอยู่ที่ถนนพลับพลาไชย แขวงป้อมปราบ จากรายงานของกรมการศาสนาระบุว่าวัดคณิกาผล สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2376 และถูกจัดเป็นโบราณสถานยังไม่ขึ้นทะเบียน ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีคุณท้าวแพ่งหรือที่คนทั่วไปนิยมเรียกยายแพ่ง ผู้เป็นเจ้าของสำนักโสเภณีชื่อดังในย่านนั้น ได้มีจิตศรัทธาในพุทธศาสนา จึงได้ชวนหญิงโสเภณีในสำนัก เอารายได้จากการค้าประเวณีมาลงขันกันสร้างวัดขึ้น ซึ่งแต่เดิมวัดนี้ไม่ได้มีชื่อแต่ชาวบ้านมักเรียกกันว่าวัดใหม่ยายแพ่ง ต่อมาได้มีการซ่อมแซมบูรณะวัดนี้ขึ้นใหม่ให้สวยงามสมบูรณ์ และกราบบังคมทูลขอพระราชทานนามใหม่โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามให้มีความหมายถึงเรื่องราวความเป็นมาของวัดว่า วัดคณิกาผล หมายถึงวัดที่สร้างขึ้นจากผลประโยชน์ของหญิงงามเมืองหรือนางคณิกา (คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2551)

วัดสุนทรธรรมทาน

วัดสุนทรธรรมทาน ตั้งอยู่ในแขวงวัดโสมนัส จากรายงานของกรมการศาสนาระบุว่าถูกสร้างขึ้นใน พ.ศ.2380 แต่เดิมวัดมีชื่อว่าวัดสนามกระบือหรือวัดสนามควาย ตามที่ตั้งของวัดคือตำบลสนามควาย โดยประวัติของวัดนั้นมีตำนานเป็นเรื่องราวเล่าปรัมปราสืบทอดกันมาว่า วัดเมื่อแรกตั้งเป็นเพียงบ้านของพระยาจำแสนยากร ผู้ซึ่งพบพระพุทธรูปองค์หนึ่งจมอยู่ใต้น้ำที่ตำบลบางคอแหลม และได้นำมาประดิษฐานไว้ ณ บ้านพักของตนเอง ต่อมาได้มีผู้คนขอเข้ามานมัสการพระพุทธรูปองค์นี้เพิ่มจำนวนมากขึ้น พระยาจำแสนยากรจึงได้อุทิศบ้านสร้างเป็นวัด ชาวบ้านจึงเรียกขานนามเรียกวัดแห่งนี้ว่าวัดสนามควาย (ลับแล ศรีพนมมาศ, 2500) ในเวลาต่อมาได้มีการโปรดเกล้าฯ ให้ชาวนอกหรือชาวปักขีได้อพยพมาจากเหตุการณ์กบฏไทรบุรีมาตั้งถิ่นฐานในบริเวณโดยรอบวัด ชาวบ้านจึงได้เรียกวัดแห่งนี้ว่าวัดแคหรือวัดแค ที่แปลว่าวัดใกล้ ๆ บ้านตามสำเนียงปักขีได้ ต่อมาได้มีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นสุนทรธิติและพระธรรมทานาจารย์ ได้มีจิตศรัทธาจึงร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์ และสร้างถาวรวัตถุในวัดเพิ่มเติมจนสมบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามวัดใหม่โดยนำนามผู้ปฏิสังขรณ์ทั้ง 2 ท่านมารวมกันว่าวัดสุนทรธรรมทาน (กองพุทธศาสนสถาน, 2525) และต่อมาเมื่อมีการขุดคลองผดุงกรุงเกษมเพื่อขยายพระนครบริเวณชุมชนก็ได้ขยายตัวออกไป ทำให้ผู้คนโดยเฉพาะคนจีนได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานกันหนาแน่นขึ้น เริ่มมีความเจริญขึ้นกลายเป็นย่านการค้าใหม่ที่เรียกว่าย่านนางเลิ้ง วัดแคที่ชาวบ้านยังคงนิยมเรียกกัน จึงมีการต่อท้ายชื่อว่าวัดแค นางเลิ้ง และยังปรากฏชื่อวัดแค นางเลิ้งในเอกสารต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบัน

วัดทั้ง 4 นั้นมีประวัติค่อนข้างยาวนาน วัดพระพิเรนทร์สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย และอีก 3 วัดสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือวัดสิตารามถูกสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 วัดคณิกาผลและวัดสุนทรธรรมทาน ถูกสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ตามลำดับ แต่ละวัดนั้นได้มีการบูรณะปรับปรุงสิ่งก่อสร้างและศิลปกรรมภายในวัดมาโดยตลอด และเนื่องจากวัดทั้ง 4 อยู่ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ศิลปกรรมส่วนใหญ่จึงได้รับอิทธิพลมาจากส่วนกลางหรือรูปแบบ

มาตรฐาน จึงทำให้องค์ประกอบทางศิลปกรรมภายในวัดนั้นค่อนข้างมีลักษณะคล้ายคลึงกันตาม และเป็นไปตามสมัยนิยม โดยแตกต่างกันไปในรายละเอียดเพราะวัดราชวรานั้นไม่ได้มีมาตรการควบคุมการบูรณปฏิสังขรณ์ การจัดหาช่างฝีมือมาบูรณะนั้นโดยส่วนใหญ่ก็จะเป็นสิ่งที่ทางวัดจัดหาเอง บ้างก็เป็นช่างฝีมือ ช่างชาวบ้าน รวมไปถึงพระสงฆ์ภายในวัดเอง ส่งผลให้ลักษณะของศิลปกรรมนั้นอาจจะไม่ได้วิจิตรตระการตาเทียบเท่าได้กับฝีมือวัดหลวง แต่ก็เต็มเปี่ยมไปด้วยศรัทธาในพุทธศาสนา ตามความต้องการของวัดหรือผู้บูรณะอุปถัมภ์

2. ผลการศึกษาศิลปกรรมวัดราชวรในเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายที่ได้รับอิทธิพลจากชุมชนพบว่าศิลปกรรมของทั้ง 4 วัดนั้น ส่วนใหญ่นั้นได้รับการบูรณะปรับปรุงให้มีสภาพเรียบร้อยสวยงามมาอย่างต่อเนื่อง และศิลปกรรมภายในวัดนั้นได้รับอิทธิพลส่วนใหญ่มาจากส่วนกลางหรือส่วนของวัดหลวง ทำให้ลักษณะของรูปแบบและองค์ประกอบของวัดนั้นเป็นไปตามระเบียบแบบแผนอย่างมาตรฐานไทยประเพณี แต่จะแตกต่างกันไปในรายละเอียดเนื่องจากวัดทั้ง 4 นั้นเป็นศูนย์กลางของชุมชนโดยรอบมาตั้งแต่อดีต วัดและชุมชนยังคงมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อมีการทำนุบำรุงวัดในแต่ละครั้งจึงยังได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากความศรัทธาของชาวบ้าน ส่งผลให้ภายในวัดนั้นปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมบางอย่างที่สะท้อนถึงอิทธิพล วัฒนธรรม ความเชื่อของชาวบ้านโดยรอบวัดแบ่งเป็น 2 กลุ่มดังต่อไปนี้

2.1 ศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อทางศาสนา

กลุ่มศิลปกรรมที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนา ทั้งทางพุทธรูปและภาพการผสมผสานความเชื่อความศรัทธาจากศาสนาอื่น ๆ ประกอบไปด้วย พระพุทธรูปอันเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ที่ภายในวัดที่ศึกษานั้นมีพระพุทธรูปหลายองค์ที่มีชื่อเรียกเฉพาะและถูกกล่าวขานในด้านของการมีอิทธิฤทธิ์ เช่น หลวงพ่อทองคำ วัดคณิกาผล หลวงพ่อทองกายสิทธิ์ วัดสีตาราม หลวงพ่อบารมี วัดสุนทรธรรมทาน ซึ่งความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปนั้นก็ควบคู่ไปกับความศรัทธาในตัวพระสงฆ์ โดยเฉพาะพระสงฆ์สายปฏิบัติและพระสงฆ์ผู้ซึ่งให้การช่วยเหลือและสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมภายในวัดที่ทำการศึกษานั้นปรากฏการจัดสร้างรูปหล่อของพระสงฆ์ที่ชาวบ้านต่างศรัทธาเอาไว้ เช่น รูปหล่อสมเด็จพระพุฒาจารย์ รูปหล่อเจ้าอาวาสต่าง ๆ ที่สร้างคุณประโยชน์ให้แก่วัดและเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านโดยรอบ เช่น พระราชธรรมวิจารณ์ อดีตเจ้าอาวาสวัดสุนทรธรรมทาน พระเทพคุณาธาร อดีตเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์ ทั้งหมดต่างเป็นที่เคารพศรัทธาแก่บรรดาชาวบ้านโดยรอบเป็นอย่างมาก

นอกจากนั้น ภายในวัดที่ทำการศึกษายังปรากฏรูปเคารพที่มาจากศรัทธาในศาสนาอื่น ๆ อีกเช่น รูปเคารพของพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรกวนอิม พระสังกัจจายน์ เทพเจ้ากวนอู เทพเจ้าไฉเซ่งเอี้ย ซึ่งทั้งหมดเป็นเทพเจ้าตามคติพุทธศาสนานิกายมหายาน ที่ภายหลังมาก็ได้กลายมาเป็นที่นับถือของผู้คนโดยทั่วไปด้วยเช่นกัน

อิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นั้นพบมากที่ส่วนประดับตกแต่ง สถาปัตยกรรม เช่น มีสัญลักษณ์อัฐพิธมงคล อัฐโลกบาล เทวดานพเคราะห์ ประดับตกแต่ง บริเวณเขตพุทธาวาส หรือจิตรกรรมเทพเจ้าพราหมณ์-ฮินดู ที่กลายมาเป็นทวารบาลผู้พิทักษ์ บาลประตูหน้าต่างของอุโบสถ และที่ปรากฏอย่างชัดเจนที่อาศรมพ่อแก่ วัดพระพิเรนทร์ ที่ถูก สร้างขึ้นมาจากบรรดาศิลปินปี่พาทย์ทั้งหลายที่มีความเคารพในพ่อแก่ฤๅษี ผู้เป็นบรมครูในนาฏย ศาสตร์ ซึ่งทั้งหมดนี้ได้รับความเคารพบูชา และจัดเป็นของสูงไม่ต่างจากพระพุทธรูปในพุทธ ศาสนา สะท้อนถึงความเชื่อความศรัทธาที่หลากหลายที่มารวมกันอยู่ภายในวัดเหล่านี้

ภาพที่ 1 พระสังกัจจายน์โพธิสัตว์ วัดพระพิเรนทร์

ภาพที่ 2 พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรกวณโถมปางพันกร วัดสุนทรธรรมทาน

ภาพที่ 3 (ซ้าย) ศาลเจ้าแม่กวนอิม วัดลิตาราม ภาพที่ 4 (ขวา) พระโพธิสัตว์กวนอิม วัดคณิกาผล

ภาพที่ 5 ภาพพ่อแก่ฤๅษี ภายในอาศรมพ่อแก่ วัดพระพิเรนทร์

2.2 ศิลปกรรมจากอิทธิพลจากความเชื่ออื่น ๆ

วัดที่ทำการศึกษานั้นปรากฏรูปเคารพอื่น ๆ ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์หรือระลึกถึงบุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับวัด เมื่อเวลาผ่านไปรูปเคารพต่าง ๆ ได้กลายมาเป็นสิ่ง

ศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดตอบสนองความเชื่อของชาวบ้าน และเป็นที่เคารพสักการะไม่ต่างจาก พระพุทธรูป พระโพธิสัตว์ หรือเทพเจ้าต่าง ๆ ประกอบไปด้วย

วัดคณิกาผล ภายในวัดนั้นมีรูปหล่อของยายแพ่งผู้สร้างวัดอยู่ 2 รูป อยู่ที่ภายในวิหารเป็นรูปหล่อเต็มตัวของยายแพ่งภายในวิหาร เป็นภาพหญิงผมยาวประบ่า ศีรษะสวมกระบังหน้านาง ซึ่งการสวมกระบังหน้านางนั้นมีความหมายถึงหญิงสามัญชนทั่วไปที่ไม่ได้อยู่ในตำแหน่งสูง ในมือถือถุงเงิน ยายแพ่งในวิหารนี้วางอยู่ด้านหน้าแผ่นจารึกรายนามผู้ร่วมบริจาคเงินเพื่อสร้างวัดคณิกาผลแห่งนี้ และด้านหลังของอุโบสถบริเวณกำแพงบรรจุอัฐิ มีอาคารขนาดเล็กภายในมีรูปหล่อครึ่งตัวของยายแพ่ง โดยคนทั่วไปเรียกอาคารนี้ว่าศาลยายแพ่ง มีจารึกที่ฐานที่เขียนว่าวัดคณิกาผลนี้สร้างเมื่อ พ.ศ. 2376 โดยคุณแม่แพ่ง บรรพบุรุษของตระกูลเปาโรหิตย์ ซึ่งลักษณะของยายแพ่งในศาลนี้ต่างจากรูปหล่อยายแพ่งที่อยู่ในวิหาร เพราะมีลักษณะเป็นหญิงชราศีรษะโล้น ที่สวมชุดอุบาสิกาแล้ว แต่เดิมรูปหล่อนี้ไม่ได้มีตู้ใส่ครอบเช่นในปัจจุบัน แต่เนื่องด้วยมีผู้คนมาบนบานกับยายแพ่งกันมาก และได้มีการแก้บนด้วยการแต่งหน้า แต่งกายให้กับรูปหล่อยายแพ่งทำให้ความหมายผิดเพี้ยนไปจากเดิมที่ยายแพ่งอยู่ในชุดอุบาสิกา ทำให้ลูกหลานทายาทของยายแพ่งได้ขออนุญาตมาทำตู้ใส่ครอบเอาไว้

ภาพที่ 6 (ซ้าย) ภาพรูปหล่อยายแพ่งภายในวิหาร วัดคณิกาผล

ภาพที่ 7 (ขวา) ภาพรูปหล่อยายแพ่งภายในศาล วัดคณิกาผล

นอกจากนั้น ด้านหลังของศาลยายแพ่งมีศาลขนาดเล็กเท่ากันตั้งอยู่ ภายในบรรจุโครงกระดูกสภาพสมบูรณ์ถูกตกแต่งด้วยชุดจีน มีตำนานบอกเล่าต่อกันมาว่าพื้นที่บริเวณนี้แต่เดิมนั้นเป็นป่าช้าเก่า ได้มีการขุดพื้นดินเพื่อทำการขยายพื้นที่เมื่อตอนบูรณะปฏิสังขรณ์วัด และได้พบกับโครงกระดูกที่อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์มาก จึงเล่าต่อกันต่อกันไปบ้างก็ว่าเป็นอุบาสิกาที่

เคยมาปฏิบัติธรรมที่วัดนี้ บ้างก็ว่าเป็นของนางโสภณีในเคยอยู่บริเวณนี้ จึงได้นำขึ้นมาและตั้งศาลไว้เพื่อเป็นอนุสรณ์และขนานนามเรียกว่าฮ้วนอยม่า

ภาพที่ 8 ภาพศาลฮ้วนอยม่า วัดคณิกาผล

วัดสุนทรธรรมทาน นั้นมีอนุสรณ์ที่ระลึกของมิตร ชัยบัญชา อดีตพระเอกชื่อดังของประเทศไทย ผู้ซึ่งเคยอาศัยอยู่ในย่านนี้และมีความศรัทธาวัดสุนทรธรรมทานมาก เมื่อมิตรได้กลายเป็นพระเอกชื่อดังจึงได้กลับมาให้การอุปถัมภ์วัดสุนทรธรรมทานตลอดมา เมื่อเขาได้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุตกเครื่องเฮลิคอปเตอร์ขณะถ่ายทำภาพยนตร์ ก็ได้มีการนำศพมาบำเพ็ญกุศลที่วัดสุนทรธรรมทาน และด้วยความโด่งดังของเขาทำให้มีผู้คนหลังไหลมาร่วมงานจำนวนมาก จนเป็นเหตุให้ต้องย้ายวัดไปเพื่อประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ แต่ก็ยังคงนำอัฐิของมิตรนั้นมาเก็บในช่องเก็บที่วัดสุนทรธรรมทานนี้ต่อไป และในทุก ๆ ปี เมื่อครบรอบวันเสียชีวิตของมิตร ชัยบัญชา ยังคงมีการจัดงานรำลึกให้เขาในวัดอยู่เป็นประจำ ซึ่งภายในวิหารนั้นจึงมีรูปหล่อของมิตร ชัยบัญชา 2 ชิ้น คือ รูปหล่อแบบยืนเต็มตัวด้วยท่ากอดอก แต่งกายด้วยเสื้อผ้าและใส่หน้ากากอินทรีแดง ซึ่งมาจากภาพยนตร์เรื่องอิทธิทอง ภาพยนตร์เรื่องสุดท้ายของมิตร ชัยบัญชา และรูปหล่อถึงช่วงอกของมิตร แต่งกายอย่างเป็นทางการคาดว่าต้นแบบเป็นรูปสมัยเขาได้รับราชการเป็นทหารอากาศก่อนจะมาเป็นนักแสดง ด้านล่างมีชื่อจารึก พิเชษฐ พุ่มเหม ซึ่งเป็นชื่อเดิมของมิตร ชัยบัญชา พบว่าเบื้องหน้าของรูปหล่อมีเครื่องเช่น พวงมาลัย น้ำแดง การแพะทอง สรงน้ำกับรูปหล่อเช่นเดียวกับการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่พบเห็นทั่วไป

ภาพที่ 9 (ซ้าย) รูปหล่อเต็มตัวมิตร ชัยบัญชา วัดสุนทรธรรมทาน

ภาพที่ 10 (ขวา) รูปหล่อครึ่งตัวมิตร ชัยบัญชา วัดสุนทรธรรมทาน

และในส่วนของวัดสิตารามนั้นไม่ได้มีรูปเคารพของบุคคล แต่มีอนุสรณ์รูปหมูสีทองอยู่บนแท่นบริเวณใกล้กับกำแพงหน้าวัด ซึ่งเป็นการระลึกถึงประวัติของวัดแห่งนี้ ที่ก่อนจะมาสร้างวัดพื้นที่ในละแวกนี้เป็นพื้นที่ที่ถูกใช้ล้อมเป็นคอกหมูและต้อนหมูมาเลี้ยง และเมื่อแรกสร้างวัดก็ได้มีการขนานนามเรียกวัดแห่งนี้ว่า วัดคอกหมู และเช่นเดียวกับวัดอื่น ๆ เมื่อมีรูปเคารพปรากฏขึ้นในวัด รูปเคารพนั้นก็ได้อาณาเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ในวัด และมีของเซ่นไหว้เซ่นพวงมาลัยและน้ำแดงเซ่นกัน

ภาพที่ 11 ภาพอนุสรณ์รูปหมู วัดสิตาราม

ศิลปกรรมภายในวัดนั้นถูกสร้างขึ้นจากความเชื่อความศรัทธา เมื่อเวลาผ่านไปศิลปกรรมเหล่านี้ บางสิ่งได้กลายมาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำวัด และถูกเล่าขานในด้านมีอิทธิฤทธิ์ที่จะสามารถดลบันดาลให้ผู้ที่มาสักการะสมหวัง เริ่มมีการบนบานศาลกล่าว และมีเริ่มมีข้อกำหนด วิธีการ รูปแบบของการเซ่นไหว้ และถึงแม้ว่าบางสิ่งจะไม่ใช่วัสดุประกอบที่เกี่ยวข้องในทางพุทธศาสนาก็ตาม เช่น เป็นที่ระลึกรู้ถึงบุคคลสำคัญ หรือบอกเล่าถึงประวัติความเป็นมาของวัด แต่ทว่าศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มีความสัมพันธ์และผูกพันกับชาวบ้านโดยทั่วไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองทำให้วัดราษฎร์นั้นมีความแตกต่างไปจากวัดหลวง เพราะสามารถสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เพิ่มขึ้นได้ตามศรัทธาของชาวบ้าน และได้กลายมาเป็นอีกหนึ่งจุดสนใจของวัดที่ช่วยดึงดูดให้คนเข้าวัดมาขึ้นด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษารั้วนี้ได้มีกลุ่มเป้าหมายที่ทำการศึกษารั้วจำนวน 4 วัด ประกอบไปด้วย วัดพระพิเรนทร์ถูกสร้างในสมัยอยุธยา วัดสิตารามถูกสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 วัดคณิกาผล และวัดสุนทรธรรมทาน ถูกสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 ตามลำดับ ซึ่งทั้งหมดเป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันศิลปกรรมในวัดเหล่านี้ ได้มีการบูรณะปรับปรุงสิ่งก่อสร้างภายในวัดมาโดยตลอด ศิลปกรรมส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลรูปแบบมาจากแบบมาตรฐาน ทำให้ลักษณะขององค์ประกอบของวัดนั้นคล้ายคลึงกัน แต่ในแง่ของความสัมพันธ์กับชุมชน วัดทั้ง 4 นั้น ยังคงเป็นศูนย์กลางของชาวบ้านโดยรอบมาโดยตลอด เมื่อมีการทำนุบำรุงวัดในแต่ละครั้งก็ยังคงได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากความศรัทธาของชาวบ้านโดยรอบมาโดยตลอด ซึ่งชุมชนในเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย นั้นเป็นชุมชนเก่าที่มีการตั้งถิ่นฐานกันมาอย่างยาวนาน ประกอบไปด้วยทั้งผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานเดิมและผู้ที่ย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ ทั้งชาวไทย ชาวจีน และอื่น ๆ ซึ่งได้นำเอาความเชื่อ ความศรัทธาในสิ่งต่าง ๆ เฉพาะกลุ่มของตนเอามาด้วยความเชื่อเหล่านี้ไปปรากฏอยู่ภายในวัดสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนมาโดยเสมอส่งผลให้ภายในวัดนั้นปรากฏลักษณะศิลปกรรมที่สะท้อนความเชื่อ ความศรัทธาของชาวบ้านโดยรอบออกมา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสมคิด จิระทัศนกุล, โชติมา จตุรวงศ์และชาญวิทย์ สรรพศิริ (2548) พบว่า ศาสนสถานนั้นมีความสัมพันธ์กับชุมชน โดยมีฐานะที่เป็นศูนย์รวมจิตใจและความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน ศาสนสถานแสดงออกถึงความเชื่อ ความศรัทธาของผู้คนในชุมชนผ่านทางองค์ประกอบต่าง ๆ และสามารถสะท้อนความเป็นชุมชน ถึงแม้ว่าจะผ่านช่วงที่มีการออกนโยบายเพื่อพัฒนาวัดในด้านต่าง ๆ ออกมา รูปแบบศิลปกรรมภายในวัดมีความเป็นมาตรฐานมากขึ้น แต่ลักษณะศิลปกรรมภายในวัดนั้นยังคงมีบางประการที่เป็นไปตามที่ผู้อุปถัมภ์วัดนั้นต้องการอยู่

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศิลปกรรมวัดราษฎร์ ในเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร พบว่า วัดราษฎร์นั้นนอกจากการเป็นสถานที่เผยแพร่หลักธรรมคำสอนของ

พุทธศาสนาแล้ว วัดยังเป็น ศูนย์กลางทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน องค์ประกอบทางศิลปกรรมภายในวัดนั้นนอกจากมีความสัมพันธ์กับการใช้งานในการประกอบพิธีทางศาสนาแล้วยังคงสะท้อนถึงความสัมพันธ์กับชุมชนโดยรอบวัดอีกด้วย เพราะวัดราชภูรนั้นมีกลิ่นชิตกับชุมชนมาก ทุกสิ่งภายในวัดล้วนสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความศรัทธาในศาสนาอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คน และความเชื่อแห่งบุญกุศลต่าง ๆ ที่จะได้รับในจึงเกิดการทำนุบำรุงวัดให้เกิดความงดงาม สะอาด เรียบร้อย ทั้งตัวอาคารและศิลปกรรมภายในวัดล้วนเปี่ยมไปด้วยพลังศรัทธาของผู้สร้าง ซึ่งมีส่วนที่จะสะท้อนให้เห็นภาพของลักษณะของสังคม ผู้คน ความเจริญรุ่งเรืองและความเสื่อมได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ด้านการจัดเก็บข้อมูล วัดจากกลุ่มข้อมูลที่ศึกษานั้นเกือบทั้งหมดเป็นโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียน ยกเว้นอุโบสถและวิหารของวัดสิตาราม ส่งผลให้การบูรณปฏิสังขรณ์แต่ละครั้งนั้น ขาดการควบคุมดูแล ทำให้สภาพของศิลปกรรมภายในวัดเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่เป็นระเบียบ และขาดการบันทึกข้อมูลอย่างต่อเนื่อง จึงควรมีการจัดทำข้อมูลการบูรณะปรับปรุง สิ่งก่อสร้างและศิลปกรรมภายในวัดอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติของผู้มีส่วนในการช่วยบูรณะวัด และทำให้สืบค้นข้อมูลทั้งลักษณะของศิลปกรรมช่างฝีมือที่มีส่วนร่วมในการบูรณะ เป็นไปอย่างสะดวก เพื่อในอนาคตหากมีศิลปกรรมส่วนใดที่ชำรุด หรือมีความต้องการที่จะบูรณะเพิ่มเติม ลักษณะทางศิลปกรรมจะได้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

2. ด้านการดูแลศิลปกรรม เนื่องจากวัดราชภูรเป็นวัดที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมาก ทำให้วัดกลายเป็นศูนย์รวมความเชื่อ ความศรัทธาของชาวบ้านโดยรอบ ประกอบกับการที่วัดไม่ได้มีมาตรการที่เข้มงวดในการดูแลศิลปกรรมภายในวัด ส่งผลให้ศิลปกรรมบางอย่างถูกจับต้อง สัมผัส สรงน้ำ ปิดทอง ฯลฯ ด้วยความศรัทธา ส่งผลให้ศิลปกรรมอาจเสื่อมสภาพหรือชำรุดเสียหายได้ ทางวัดจึงควรมีมาตรฐานที่จะดูแลและรักษาศิลปกรรมนั้นให้คงสภาพที่ดีที่สุด เช่น การงดสัมผัส ปิดทอง คล้องพวงมาลัยที่ศิลปกรรมโดยตรง ไปจนถึงการทำตุ๊กกระจกครอบศิลปกรรมนั้นไว้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

วัดราชภูรส่วนใหญ่นั้นพบการบันทึกข้อมูลเรื่องราวไว้ค่อนข้างน้อย และเป็นไปอย่างไม่ต่อเนื่อง เพราะอาจไม่ได้มีความสำคัญหรือเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ระดับประเทศมากนัก แต่วัดราชภูรเหล่านี้มีคุณค่าในระดับของชุมชนมาเสมอ การได้ศึกษาศิลปกรรมภายในวัดราชภูรนั้นเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ช่วยให้รับรู้ถึงที่มา ความสำคัญ คุณค่าวัด และชุมชนโดยรอบได้ ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นเพียงการศึกษาในกลุ่มเล็ก ๆ ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร จึง

สามารถศึกษากลุ่มอื่น ๆ หรือศึกษาเปรียบเทียบ เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ภาพรวมของ ศิลปกรรมของวัดราษฎร์ในแง่รูปแบบที่กว้างและลึกต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

- กองพุทธศาสนสถาน. (2525). *ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การ ศาสนา.
- ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร. (2542, 22 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 116 ตอนที่ 32ง หน้า 53.
- คณะกรรมการจัดงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. (2525). *จดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุง รัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ลับล แล ศรีพนมมาศ. (2500). *ประวัติวัดสุนทรธรรมทาน และความรู้เรื่องพระอุโบสถ*. พระนคร: โรงพิมพ์บริษัทไทยหัตถการพิมพ์. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพิธีลงเสาเข็มวางศิลา ฤกษ์สร้างพระอุโบสถ วัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค-นางเลิ้ง)).
- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2551). *ชื่อบ้านนามเมืองในกรุงเทพฯ*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มติชน.
- สมคิด จิระทัศนกุล โขติมา จตุรวงศ์ และชาญวิทย์ สรรพศิริ. (2548). *รูปแบบทาง สถาปัตยกรรมของวัดในพุทธศาสนาในชุมชนท้องถิ่น*. นครปฐม: มหาวิทยาลัย ศิลปากร.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2514). *ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับ ตำนานทางพระพุทธศาสนา*. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ใน งานพระราชทานเพลิงศพ พระเทพคุณาธาร (ผล ชินปุโตโต) ณ ฌาปนสถานวัด พระพิเรนทร์ 21 มีนาคม 2514).
- เอ็ดเวิร์ด คอนซ์. (2552). *พุทธศาสนา: สาระและพัฒนาการ*. (นิธิ เอียวศรีวงศ์, ผู้แปล). (พิมพ์ ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มติชน.
- ข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร. (2542, 22 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 116 ตอนที่ 32ง หน้า 53.

